

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Gorkihuis of oude school?

Verslag van

Uitwisseling met Russische kandidaten
[Moskou, oktober 2011]

SACHA DE REUVER

Hoe vanuit de vriendschap tussen twee mensen vele manieren van uitwisselen tussen velen kunnen ontstaan, hebben we meegemaakt in de uitwisselingen met Russische kandidaten. In april van dit jaar is een groep Russische kandidaten op bezoek geweest in Amsterdam en in oktober hebben we een tegenbezoek gebracht aan Moskou. Het geplande tegenbezoek maakte me enthousiast, nieuwsgierig, maar ik bemerkte toch ook enige behoedzaamheid. Is wat zij doen en leren hetzelfde? Is het wel mogelijk om psychoanalyse een plek geven in een samenleving waarin repressie en vervolging zo'n grote rol hebben gespeeld? Moskou is een mix van oud en nieuw, van oost en west. Imponerende Stalinistische gebouwen die je het gevoel geven minuscuul te zijn, afgewisseld met imposante neoclassicistische gebouwen en hier en daar een vervallen Jugendstiljuweeltje. Bij toeval stuitte ik op het Gorkihuis. Een verwaarloosde doch prachtige oude villa. Hier nodigde de omstreken schrijver Gorki begin jaren dertig intellectuelen en kunstenaars uit om te discussiëren over politiek. Even waande ik me in Wenen, waar in diezelfde tijd ook zo'n werklustige man woonde. Het bleek tot mijn verrassing in de jaren twintig het huis van de kindereanalytische vereniging te zijn geweest. Mij was verteld dat de psychoanalyse nog maar kort in Rusland was, geholpen door vele collega's, in het kader van het Han Groen-Prakken Psychoanalytic Institute for Eastern Europe. Maar er was dus al veel eerder Russische psychoanalyse! Toen ik het Goelagmuseum inliep (onbekend bij Moskovieten) herinnerde ik me

één zin van mijn geschiedenisleraar: 'Stalin vervolgde de intelligentsia.' Een zin vol betekenis, die me toen ontging, en in dit museum vol met bezittingen, foto's en verhalen van vervolgte mensen, kilte, afgrijzen en stilte opriep. Van 1917 tot 1960 waren er kampen, miljoenen mensen hebben het niet overleefd. In het grote — en veel bekendere — museum van de moderne geschiedenis zagen we een heel ander Rusland: het grote Rusland dat Europa heeft gered van de Duitsers. Het woord 'Gulag' wordt hier slechts eenmaal genoemd.

Vol van deze indrukken begonnen we de hernieuwde ontmoeting met onze Russische collega's. In een oude school huren ze klaslokalen waar hun lessen in de psychoanalyse gegeven worden. Toen ik later refereerde aan het Gorkihuis zei een van de kandidaten dat ze zich beschaamd zou voelen in zo'n mooi huis. De villa in Amsterdam hadden ze prachtig gevonden. Aangestoken door de schaamte stamelde ik dat 'we' de helft hebben gekregen van een dankbare analysant. Schaamte over luxe? Ging het over het zelfgevoel als analyticus? Of schaamde ze zich deel uit te maken van de intelligentsia?

De eerste lezing, door de voorzitter van de Moskouse analytische vereniging Alexandr Uskov, ging over schaamte en vrijheid. Hij las zijn voordracht voor in het Russisch, de Nederlanders hadden een Engelse versie gekregen en er was een psychoanalytische vertaalster die tolkte. Gek genoeg ontstond er een gezamenlijk ritme tussen het gesproken Russisch en het gelezen Engels; hier werd afgestemd en uitgewisseld. Aan de hand van twee klinische vignetten werkte hij verschillen uit tussen oedipale schaamte en narcistische schaamte, om vervolgens een moedige aanzet te doen om de psychoanalyse te gebruiken om de recente geschiedenis van Rusland te kunnen snappen. Hij zei dat de schaamte over de eigen onderontwikkeling van het land ontkend en afgesplitst wordt. Pogingen om communisme en kapitalisme op te bouwen ziet hij als

geperverteerde pogingen om — te snel — tot volwassenheid te komen.

Hierna werd er in groepen gerefereerd bij vier verschillende Russische opleiders. In de vertaling is vast materiaal verloren gegaan, maar opmerkelijk was dat er in een respectvolle en veilige sfeer samengewerkt kon worden. Mij viel in één groep op dat Nederlandse kandidaten meer gewend leken te zijn hun invallen snel en met verve kenbaar te maken, waardoor er meer discussie ontstond — een gezamenlijk associëren — terwijl Russische kandidaten op rustige en sensitieve wijze een meer uitgewerkt idee gaven. Een ander verschil werd duidelijk toen een van de Nederlandse kandidaten zei: *‘I see analysing as cooking. I make use of different theoretical concepts to understand my analysant.’* Een idee dat enig stof van ongeloof deed opwaaien onder de Russische collega’s. Na een intensieve dag werden we door de Russen uitgenodigd authentiek Russisch te dineren met speciale dranken en voor ons nieuwe bijzondere smaken. Op deze avond werd over en weer de wens uitgesproken elkaar te blijven zien.

De volgende ochtend kregen we een inleiding bij de opera *Oedipus Rex* door Marina Muchnik, waarin ze verbanden legde met het leven van de gevluchte Russische componist Stravinsky. Hierna zagen we een film van een Engels ondertitelde, Japanse uitvoering van *Oedipus Rex* in het Latijn (met de Amerikaanse Jessye Norman als Jocaste). Natalia Kigai was als opleider aanwezig en

droeg interessante ideeën aan, bijvoorbeeld over Stravinsky’s keuze om de van oorsprong Griekse opera in het Latijn te laten uitvoeren. Had dit te maken met de mogelijkheid, zoals de inleidster suggereerde, dat Latijn beter de taal van het onbewuste zou kunnen vertolken, daar veel West-Europese talen hun wortels erin vinden? Of had het te maken met de behoefte van Stravinsky aan een vadertaal, het Latijn? Ook werd er gesproken over verschillen in emotieregulatie tussen Oedipus en Jocaste. Daar waar Oedipus aanhoudt om de waarheid te weten — dat zijn vrouw ook zijn moeder is én dat hij zijn vader heeft vermoord — tracht Jocaste de waarheid verre van zich te houden. Daar waar Oedipus zich zorgen maakt om Jocaste als deze zich opsluit, en hij in contact blijft met zijn gevoelens voor haar doch zijn ogen uitsteekt uit schaamte omdat de realiteit hem te zwaar valt, suïcideert Jocaste zich uit schaamte. Deze schaamte is de narcistische schaamte waar Alexandr Uskov over sprak.

Daarnaast werd deze ochtend duidelijk dat het leren van het Engels aangemoedigd wordt en gezien wordt als noodzaak om zich de psychoanalyse eigen te kunnen maken. Hoewel er één op één gerefereerd kon worden aan de Goelag en vreselijke persoonlijke ervaringen hiermee, is het collectieve trauma nog te groot om al openlijk onderdeel te kunnen zijn van de uitwisseling. Maar er was veel om wél over in contact te komen!